

XLVII. LETNIK 1927 III. ŠTEVILKA

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Anton Lajovic: Zamišljeni pogledi na naše kulturno življenje

(Ob motrenju programov Ljudske univerze v Mariboru.)

Ljudska univerza v Mariboru razvija zadnja leta živahno delo. Te agilnosti se iz srca veselim. Izrek »V začetku je bilo dejanje« vsebuje po mojih mislih globoko spoznanje o najvažnejših gibalih življenja. Vsako dejanje je rezultat življenskega človekovega vzgona, ki ga regulira ne toliko zavestno spoznanje, marveč odločilno le instinktivno občutenje prave smeri in pravega cilja. Vsakemu dejanju je pogon nezadovoljnost s trenutnim položajem in stremljenje po boljši ureditvi. V instinktivni izberi dejanja je vedno neka garancija za vsaj delno pravilnost zasledovanega cilja in izbrane poti. Zato je vsako dejanje dragocen motor življenja in četudi življenske prilike često povzročé, da rezultat dejanja ne leži vedno v isti črti, za katero je šlo instinktivno spoznanje, uravnajoče smer dejanja, mi je vsako dejanje vendarle silno dragoceno in ljubo.

Zato mi ne pride na misel, da bi hotel s sledečimi kritičnimi mislimi zaustaviti veselo agilnost Ljudske univerze, in bi rajši sam sebi dopuščal misel, da so moja kritična premišljanja zmotna, kakor pa da bi hotel obtežiti zanosno in poleta polno delo Ljudske univerze.

Vendar pa mislim, da bo koristno, da ob optimističnem naporu Ljudske univerze za trenutek ustavimo korak, da po Župančičevo »izmerimo daljo in nebeško stran«.

Vsako dejanje, zlasti kulturno, je pogon v bodočnost, toda temu vzponu se vedno sočasno upira težka peza tradicije in njenih zavestnih in nezavestnih idealov. Tako je normalno, da nobeno dejanje, če je započeto še s tako veliko dinamično silo, ne vede nikdar v premi črti do cilja, marveč se v svojih posledicah okrene na stran v vijugi. V paralelogramu sil, katerih eno komponento tvori zagon dejanja, drugo pa ogromna sila tradicije, je rezultanta

v vedno manjšem kotu nagnjena h komponenti tradicije, čim manj se je človek dejanja odtrgal od tradicionalnih spon.

Iz tega razloga se mi zdi važno in mogoče tudi koristno za večjo uspešnost prizadevanj mariborske Ljudske univerze, če poskusimo analizirati vplive in odnos tradicije k ciljem, ki jih mora zmiselno zasledovati Ljudska univerza. Mogoče se nam posreči natančnejše in jasnejše pogledati ta cilj, zmanjšati kvarne vplive tradicije in s tem skrajšati pot do cilja.

*

Zase sem prepričan o globoki smotrenosti vsega svetovnega dogajanja. Zakaj tvorec in oblikovalec zgodovinskega dogajanja ni nikdo drugi kot človek, ne kot posameznik, temveč kot človeška družba. Vse, kar imenujemo življenje, ni drugega kot množica življenskih realnih odnosov med ljudmi kot posamezniki in pa kot socijalnimi skupinami. Vsebine našega življenja nikakor ne tvori narava, ki nas obdaja, tudi je ne tvorijo razni elementarni dogodki v naravi, dasi je res, da tudi narava in njene spremembe ob sebi umevno vplivajo na zadržanje človeka in človeške družbe. Saj je občutljivost ena glavnih lastnosti vsakega živega bitja. Vendar so narava in njene izpremembe le mehanični povodi za življensko reakcijo človeka in ta reakcija, ki se vedno odnaša na soljudi v družbi, je prav za prav jedro življenja. Življenje naroda ni nekaj izven nas ležečega in izven nas snujočega, ni neko tuje misterijozno bitje, temveč mi sami, vsak izmed nas je njega tvorec in oblikovalec. To spoznanje je dragocen vir življenskega optimizma za vsakega izmed nas, zakaj vsakdo je o sebi lahko prepričan, ne samo da je sposoben vplivati na življenje naroda, temveč da s svojo aktivnostjo in pasivnostjo neprestano v resnici tudi oblikuje to življenje in mu daje v konkretnem trenutku karakterističen del njegove fizijonomije.

Nasičenost z dosedanjimi oblikami življenja, »svéta« nezadovoljnost z obstoječimi prilikami in stremenje po izpremembi, naravno po izpremembi na boljše, povzroča aktiviteto ne samo posameznika, temveč tudi celih socijalnih skupin in narodov. Instinktivno občutje cilja in prave smeri daje svetovnemu dogajanju smotrenost in utemeljenost.

Zato vidim v vseh velikih revolucijah, kakor seme v jedrcu, vsebovano kal bodočega visokega razvoja človeške družbe.

Francoska revolucija in svetovna revolucija, označena po zadnji svetovni vojni, imata, primerjani med seboj, podobno dalekosežen pomen. Francoska revolucija je osvobodila človeka kot posamez-

nika in v nadaljnjem razvoju je bil rezultat njen razvitek o se b-
nega individualizma, ki je osnovna kulturna črta 19. sto-
letja. Svetovna vojna je osvobodila narode, nje posledica je
razvitek individualizma socialnih grup, individu-
alizma narodov. Od francoske revolucije smo torej prišli v indi-
vidualizmu za znamenito stopnjo višje, namreč od osebnega do
socialnega individualizma. Karakteristična poteza življenja se
zdi njegova paradoksnost: izrazito poudarjanje osebnega indi-
vidualizma je s paradokсно nujnostjo vodilo do spoznanja, da
misel o človeku kot posamezniku ni drugega nego abstrakcija in
da si človeka v njegovi duševni celotnosti ni mogoče misliti dru-
gače kot v družbi in to v oni, ki je po naravnih prilikah življenja
edino naravna, namreč v istojezičnem narodu. Kakor vodi vsak
razvoj človeka kot posameznika do onega štadija, v katerem se
določno in jasno zave samega sebe, tako se zdi, da svetovno do-
gajanje z neko nujnostjo sili vsak narod k individualizaciji, k
zavesti samega sebe. Razvoj življenja človeške družbe kaže, da
družba živi tem popolnejše življenje, čim bolj razvite posamez-
nike ima med seboj in čim večje je njihovo število. Nujna pred-
postavba obstoja družbe je različnost smeri, v katere so ljudje
nadarjeni in dinamična različnost talentov. Čim bolj se posa-
meznik razvije, tem ostreje se pokažejo njegove razlike, ki so
obenem odlike.

Popolnoma analogno sklepam, da čedalje višji razvoj narodov
nujno vodi do njihove individualizacije. Individualizacija pa po-
menja do neke mere nasprotje s svojim sosedom in tako nastopijo
bodisi v razvoju posameznika, bodisi v razvoju narodov neke faze,
v katerih se nasprotje enega individua napram drugemu zaostri
celo v sovraštvo, kar pomeni ekstremno točko individualizacij-
skega procesa. To je v narodovem individualiziranju faza imperi-
jalističnega nacijonalizma. Preko te neizogibne faze se zdi, da gre
pot vseh narodov na svetu v neko novo višjo obliko sožitja, katera
nam je sicer danes še nejasna, čije konture pa se zdi, da se že
kažejo.

Francoska revolucija kakor tudi svetovna revolucija sta kot
prvi rezultat in prvo stopnjo razvoja vedli s seboj: prva politično
osvoboditev posameznika, druga politično osvoboditev naroda
kot socialne individualitete. Vendar politične osvoboditve ne v
enem ne v drugem slučaju ni mogoče smatrati kot končni cilj,
temveč samo kot sredstvo. Francoski revoluciji sledeče stoletje
je v polni meri razvilo stvarilne sile človeka kot posameznika. Ta
razprostitutev posameznika je bil pravi in globoki zmisel francoske

revolucije. Koncem 19. stoletja pa so življenske prilike evropskih narodov tako dozorele, da je zdravi instinkt narodov čutil, da so bodoči obliki življenja človeške družbe v kvar suženjske razmere, v katerih je živela cela vrsta evropskih narodov, in da to suženjstvo tvori glavno zaviro za razprostitev vseh stvarilnih sil, spečih v zatiranih narodih. Instinktivno se je rodilo spoznanje, da bodo osvobojeni narodi, čim razvijejo svojo samozavest in se ostro individualizirajo, tvorili v novi obliki sožitja narodov, ki jo je imela stvoriti bodočnost, isto dragoceno članstvo kakor je tudi posameznik, individualizirano razvit, bil socialni grupi v narodu tem dragocenejši, čim individualnejši in različnejši, ker s tem odličnejši.

Osvoboditev zaslužnjenih narodov ni bila mogoča drugače, kot s krvavo svetovno vojno, zakaj ni poroda brez krvi.

Svetovna vojna je osvobodila tudi nas ter nas privedla v lastno državo. Toda slabo bi gledali, če bi mislili, da je za nas vse doseženo s tem, da smo politično svobodni. Slabo bi gledali, če bi mislili, da sme sedaj še naprej vse naše življenje potekati, razen v novem državnem tiru, po starih potih, ter da ne smemo dirati v vse ono, kar smo starega prinesli v novo državo. Zmisel revolucije je namreč bil ta, da se razprostim ne samo politično, temveč da po možnosti vržemo raz sebe vse, kar je moglo zavirati naš individualni razvoj. Naša dolžnost je torej bila, zatreti vse, kar bi nas delalo kulturno enostranske, torej zatreti preponderantni vpliv nemške kulture.

Smatram torej, da je naša historična dolžnost, ki jo nam nalaga zmiselnost in smotrenost svetovnega dogodevanja, da zatremo v sebi prevalenco nemškega duha in njegove kulture.

Tej negativni historični dolžnosti korespondira na drugi strani pozitivna zaveza: z naglico in intenzivnostjo nadomestiti poznanje evropskih kultur, ki so nam bile do sedaj zaprte, in tako spoznavajoč druge narodne individue v njihovih značilnih vrlinah in slabostih, priti končno do spoznanja samih sebe in do samozvestne cenitve lastne vrednosti ter do optimističnega poleta v ustvarjanju lastne narodno-individualne kulture.

*

Ob ponovnih prilikah sem že poudarjal, da ni mogoče gledati na evropske kulture pravilno drugače, kakor narodno-individualno. Dasi je mogoče res, da te kulture za površen pogled, recimo kakšnega Azijata, nosijo nekatere skupne črte, vendar je pri bližjem spoznavanju njihova različnost večja nego podobnost.

Ta različnost se izrazito kaže celo v glasbi, ki se zdi marsikomu mogoče najbolj občečloveška umetnost in zato najmanj diferencirana po narodih.

Značilna lastnost človeškega duha in opora njegovi slabosti je njegova zmožnost abstrahiranja in unificiranja. Da si more preobilico življenskih vtisov, ki ga viharo preplavljajo, urediti, ima človeški duh potrebo iz te množine poiskati skupne poteze in jih poenostaviti v preprosto formulo, katera mu je kot sidro, da z njim vzdrži svojo pozicijo v burnem valovanju življenja. Čim manjša je orijentiranost človeka v življenju, čim manj izkustvenega konkretnega materiala ima na razpolago, tem bolj je človek nagnjen gledati vse življenje poenostavljeno in nekomplikirano. Nezavedna in nekontrolirana abstrakcija in mehanično naivno operiranje z njo je najbolj razvito v primitivnih kulturnih stopnjah narodov in ljudi. V višje razviti kulturi šele človek dobi pogum, da s pomnožitvijo svojih izkustev podira dotlej vajene primitivne abstraktivne formule in stremi po živahnejšem spoznanju, katero se sicer končno tudi dvigne do abstraktivne, toda pravilnejše in živejše enote. V našem kulturnem stanju smo še preveč v dobi primitivne enotnosti, zato se mnogim izmed nas zdi evropska kultura kot nekako čisto homogeno ozračje, čigar gibanje da se vrši po vsi Evropi enako in ki zato domnevno pušča nad vsemi evropskimi narodi iste življenske rezultate. Z veliko težavo le se polagoma širi spoznanje o različnosti tudi evropskih narodnih kultur. Spoznanje, ki pa je seveda mogoče samo pri onih, ki imajo zadosti bogato konkretno znanje evropskih narodnih kultur, zlasti v področju umetnosti.

*

Ideal države, kot ga je stvorila Heglova šola in ki je tako močen zlasti v naziranju Nemcev o državi, naziranje, ki državo naravnost divinizira, ta ideal ni moj ideal. Zakaj pogled na kompetenčne sfere, ki jih današnji duh časa v Evropi daje državam, kaže natančno, da udejstvovanje držav urejuje le majhen del življenja narodov. Vse ustvarjajoče življenje naroda, zlasti pa njegovo duševno ustvarjanje na znanstvenem ali umetnostnem polju, leži v jedru izven države in je prepuščeno narodu samemu. Država ga more le bolj ali manj pospeševati ali ovirati, nikakor ga pa ne more nadomeščati.

Zame je država samo sredstvo, je organizacija za ohranitev in ureditev narodovega življenja in za njegovo obrano pred zunanjimi napadi.

V slednjih pogledih pa je država za narod vitalnega pomena. V življenskem interesu naroda je zategadelj, da lastno državno

organizacijo izvede in okrepi tako, da je sposobna na najenostavnejši in na najučinkovitejši način vršiti svojo nalogo.

Mi smo si s svobodno odločitvijo organizirali svojo državo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Njena sila je identična z našim interesom. Njena okrepitev je naša okrepitev. In zato nastane vprašanje, kako tako okrepitev doseči še razen tega, da najdemo za svojo državo prikladno organizacijsko obliko. Država je močna, čim bolj je narod kulturno potenten, ki v njej živi. Intenzificiranje naše duhovne in moralne kulture je torej izmed glavnih nalog, ki nas zadenejo tudi v pogledu okrepitve države.

Druga nič manj važna naloga je razvoj naše državne zavesti.

Nekaterim naših ljudi se zdi, da je ta razvoj mogoče pospešiti v bistvu z *negacijo* preteklosti, torej z *negacijo* slovenstva kot nečesa separatističnega, razločujočega in s poudarjanjem jugoslovanstva kot antiteze k slovenstvu.

Meni se vidi to vprašanje v čisto nasprotni luči. S tem, da smo Slovenci s Srbi in Hrvati organizirali svojo državo, smo stopili v višjo organizacijo, iz dosedanje narodne organizacije v mednarodno organizacijo, združivšo nas tri, Srbe, Hrvate in Slovence, na višji ploskvi organizacijskih oblik.

Naša državna zavest naj se torej vznáša na to novo višjo organizacijsko obliko in more biti le v tem, da dosedanjim socijalnim in narodnim zavestim Slovence, Srba ali Hrvata dodamo novo višjo vsebino. Vprašanje naše državne zavesti je torej, po mojem, vprašanje ne negativno, temveč *pozitivno*, ker je treba, da dosedanjim zavestim, ki so naravno izrasle in katerih logični in naravni razvoj je končno nujno vedel ravno do ustanovitve skupne države, da tem zavestim pridodamo novih umstvenih in čustvenih vsebin. Nova državna naša zavest vsebuje ne le razumsko spoznanje o vitalni važnosti nove državne tvorbe za naše narodno življenje, temveč se mora tako razumsko gledanje podkrepiti s takimi čustvenimi odnosi do države, ki jo afirmirajo brez pomisleka in brez dvomov o njeni potrebnosti in koristnosti za naše narodno življenje. Ti čustveni odnosi morajo končno kulminirati v enem mogočnem čustvu: v ljubezni do te države.

Pota pa, ki vodijo do razvitka take čustvenosti, so vse prej kot enostavna, temveč so raznolika kot je življenje raznoliko.

Kakor pa ni mogoče priti do simpatičnega odnosa k sočloveku, dokler ga ne poznam, prav tako ni mogoče misliti, da bi nas tri: Srbe, Hrvate in Slovence — povezale močne in rastoče čustvene vezi simpatije ali ljubezni drugače, kakor s tem, da se čim bolj in čim natančneje spoznamo.

In nič, mislim, ni bolj prikladno za zbližanje naroda z narodom, kot če jih približamo v onem, kar ne more biti drugačno kot simpatično, namreč če jih približamo v njihovih duševnih tvorbah, zlasti pa v njihovih umetniških stvaritvah, v katerih se narodova psiha gotovo razkriva najčisteje in najsimpatičneje.

Za nas Slovence specijelno pomenja takšno približanje dragocen pridobitek ne samo v pogledu okrepitve naše državne zavesti in s tem države, temveč nič manj tudi v obogatitvi in razprostitvi našega duha, v kolikor je enostransko in s tem škodljivo impregniran z zapadnjaštvom.

Jasno se mi pa zdi pri tem, da zadenejo te kulturne in obenem državne naloge le Slovenca, ki se čuti kot takega, in da se to naše prizadevanje ne more nanašati niti na naše Nemce, niti na one, ki so orijentirani protislovensko, na nemškutarje.

*

Ljudska univerza v Mariboru si naroča za svoje muzikalne prireditve nemške umetnike iz Gradca, naroča si nemškega profesorja umetnostne zgodovine, da našim ljudem predava v nemščini in naši ljudje v Mariboru čutijo posebno zadoščenje, da so take prireditve sijajno obiskane, zlasti tudi, da jih v znatnem številu posečajo mariborski Nemci.

Je-li ta prizadevanja mogoče smatrati za smotrena, če jih gledamo iz daljne in ne lokalne perspektive?

Vabiti nemške umetnike iz Gradca, da našim ljudem posredujejo francosko glasbo, dočim imamo n. pr. v Zagrebu izborne domače umetnike na razpolago, ki bi, nadvse verjetno, utegnili francoskega duha bolje utelesiti nego Nemci, se mi zdi kratkovidno početje. To početje v svojem rezultatu ne pomenja drugega, kot da naj si naš štajerski inteligent še naprej prav tako kot pred prevratom išče in najde svojo kulturno orijentacijo v dasi bližnjem, a po svojem duhu le provincionalnem nemškem Gradcu. Ta kulturna taktika se mi zdi zgrešena na dve strani. Po eni strani, ker ne vidi historičnega zmisla, ki je bil v tem, da smo se iztrgali nemški politični sužnjosti in da bi se prav tako morali odtrgati od nemške kulturne prevalence. Vezanje kulturnih stikov med Mariborom in Gradcem ni drugega, kot hoteti kolo zgodovine zavrteti nazaj in to tem bolj, čim bolj je dejstvo, žalostno, a, žal, resnično dejstvo, da osemletna doba po prevratu z vsemi strahotami svetovne revolucije ni bila sposobna naših štajerskih rojakov dovoljno odtrgati od njihove germaniziranosti in jih napraviti narodno samozavestne in odporne proti nemškemu kulturnemu in gospodarskemu pritisku. Zdi se mi slabost in naivnost,

če hoče kdo v navezanju umetnostnih stikov med Gradcem in Mariborom videti za slovenski kulturni razvoj pomenljivo dejanje. Narobe, jaz bi ga stigmatiziral kot za pogrešno in škodljivo dejanje, za korakanje nazaj in s tem izgubo tempa v našem razvoju.

Druga napaka takega početja je opuščanje kulturne zveze z našimi kulturnimi centri, katero ima za posledico, da je izostalo dejanje, ki bi bilo sposobno poglobiti čustvene odnose med Mariborom in enim naših kulturnih centrov v državi in s tem pripomoči do naraščanja naše državne zavesti in narodne samozavesti.

Seveda, če bi bili vabili n. pr. Zagrebčane, bi bili mariborski Nemci izostali od prireditve! Toda v kakem našem interesu je udeležba ali izostajanje mariborskih Nemcev!?

Naša naloga je, da ustvarimo svojo slovensko kulturo. Čim boljša bo, tem boljše za našo državo. Ne more nas alterirati, če jo naši Nemci ignorirajo ali pa jemljó na znanje, zakaj v naši novi državi ni naša stvar, da iščemo Nemcev za sodelovanje, marveč je stvar naših Nemcev, da se oni ponudijo na sodelovanje in s tem priznajo novo situacijo, ki je nastala radi prevrata. Dokler tega nočejo storiti, je na nas, da sami z energijo in požrtvovalnostjo orjemo svojo kulturno njivo. Če Nemci pokažejo zanimanje za naša kulturna prizadevanja, bi jih bilo nespametno odbijati. A nespametneje bi bilo, hoditi k njim po njih sodelovanje in jim za njih interes za naše stvari celo ponujati in dajati plačilo.

V takem početju vidim naivno nerazumevanje historičnih dolžnosti, ki nam jih nalaga svetovna revolucija, po drugi strani pa razkazovanje velikega pomanjkanja samozavesti, volje do lastnega dela in pa požrtvovalnosti.

Napačna se mi vidi misel, ki jo kaže praksa mariborske Ljudske univerze, ko da je vseeno, s katero kulturo pitam naše ljudi, zlasti one, bivajoče na meji, kjer je nemška kulturna penetracija razumljivo najmočnejša, napačna je praksa, ki misli: eh kaj, kultura je kultura, umetnost je umetnost!

Ta praksa prerada prezre, da tudi umetnostno in kulturno življenje naroda ni nekaj zase izoliranega, da tudi to življenje le služi in da ima zadoščati konkretnim življenskim potrebam naroda, potrebam, ki jih kaže današnja naša svetovna situacija.

Te potrebe, rojene iz te situacije kakor tudi iz historične nujnosti, ki sledi za nas iz svetovne revolucije, pa so: ostro kulturno

individualiziranje našega naroda, naša kulturna osvoboditev od nemštva in hkratu s tem zbližanje in vezanje s kulturami Srbov in Hrvatov. Tako zbližanje in vezanje, če bi bilo tudi še tako močno, nikakor ne pomeni kulturne konfundacije, temveč samo medsebojno profuzijo in s tem individualno okrepitev.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

V.

Lepo pomladno jutro se je razlilo čez Rim in najmanjši izmed sedmerih gričev, Kapitol, je oživel. Na zapadnem njegovem vrhu—arx so mu rekali—so auguri opravili daritev pred sestankom senata v imenu konzulov in ugotovili ugodna znamenja; onkraj predola, ki je bil zarasel v senčnat gaj, se je dvigal drugi vrh, Capitolium, s svetiščem najvišjega boga Jupitra Maksima Optima.

Pred tretjo uro se je nabrala že velika gneča spodaj na Foru v zapadnem kotu ob Saturnovem templju, kjer se je začel vzpenjati Clivus capitolinus in se v ovinkih vil ob stebrih in skozi Fornice-arkade proti Jupitrovemu svetišču. Edina pot je bila to, ki je vodila na Kapitol in so jo smatrali kot začetek, oziroma konec Svete ceste —, ki se je iz jugovzhoda zgubljala v Forum in prešla tu v Kapitolski klanec.

Med gnečo, ki se je gručema rédila v Clivus, je prevladoval ženski svet, čakajoč, da začnejo prihajati senatorji in jih sprejme s primernimi pozdravi. Vse ženske od kraja so bile oblečene po predpisih, tako da ni nudil Forum pisane slike pomladne livade. Edino v kakovosti blaga, iz katerega so bile njihove palle, so se ločile, a razliko bi moglo opaziti le izurjeno oko trgovca Manga, ki je bil tudi med množico v družbi obeh Atinijev. Ksenon Veneficus je na drugem koncu opazoval s tonzorjem Trolom, kako je z ustnicami, lici, obrvmi in kako z lasmi, kolikor so se dali videti, ter ugotavljal ob slednji, ki je šla mimo njiju, kaka mazila in dišave rabi. V bregu že sta stala v krogu vrstnikov oba Cerinnija in vzbujala ž njimi pozornost, ker so bili najglasnejša gruča, ki je vsako toliko prasnila v gromek smeh. Anonima ni bilo nikjer videti. Ženske iz Tovarištva so bile tudi razdeljene na vse strani in ni bilo gruče, kjer bi ne bila katera zraven in netila navdušenja...

Kmalu po treh so se zbrali na Foru v svojem zbirališču senakulu senatorji in ko je dal znanilec znamenje z medeno trobljo, so se častitljivi državni očetje, oblečeni v bele, s škrlatom obrobljene